

Flere sprog i spil i skolen – om en integreret sprogdidaktik

Hvordan kan man styrke 2. fremmedsprog – elevernes 3. eller 4. sprog – i det danske skolesystem? Vi vil her komme med nogle ideer og forslag, inspireret af europæisk og tysk sprogdidaktik, som vi mener er værd at tage op også i dansk sammenhæng.

Vores udgangspunkt er, at det giver god mening med en fælles indsats for tysk, fransk og andre fremmedsprog, som i dag har det svært i Danmark. Det vil være konstruktivt at anlægge et helhedssyn, både når det gælder fremmedsprogene og deres indbyrdes samspil, og når det gælder fremmedsprogene i samspil med andre skolefag.

Vi vil præsentere et forslag om en *integreret sprogdidaktik*. Begrebet har vi lånt og oversat fra tysk, hvor det er tydeligt, at *sprog* er flertal (*integrierte Sprachendidaktik*); der skal være flere sprog i spil. En integreret sprogdidaktik har flersprogethed som mål for undervisningen, et mål, der skal nås gennem en læreplan, der giver plads til flere sprog ved at udnytte synergien mellem sprogene.

Sprog læres og bruges ikke kun i sprogtimerne. Der findes i dag på europæiske skoler forsøg og erfaringer med at styrke 2. fremmedsprog ved at integrere *sprog- og fagundervisning* (CLIL). Det fører til overvejelser over, hvilke faglige og pædagogiske tilgange der egner sig, når tilegnelse af fag og sprog kombineres; det andet vigtige punkt i en integreret sprogdidaktik.

JETTE VON HOLST-PEDERSEN

Lektor, Professionshøjskolen Metropol

jepe@phmetropol.dk

KAREN SONNE JAKOBSEN

Lektor, cand.mag. i tysk

Roskilde Universitet, Institut for Kultur og Identitet

karens@ruc.dk

En generel styrkelse af fremmedsprog i folkeskolen og på gymnasialt niveau er vores hovedærinde, og vi runder af med læreruddannelserne, der kan spille en afgørende rolle i forhold til en styrkelse af fremmedsprog i det danske skolesystem.

Flere sprog i samspil

I skolen er sprog lig med skolefag. For eleverne er den sproglige virkelighed imidlertid ofte en anden end den, der afspejles i skolekemaet. Forskning i tre- og flersprogethed peger på, at elevers sprogudvikling er en kompleks og dynamisk proces, hvor sprogene tilegnes dels efter hinanden, dels samtidigt, svarende til den livsverden, eleverne er i berøring med, herunder også medier og skoleundervisning (jf. Cenoz, Hufeisen, Jessner, 2008).

En integreret sprogdidaktik har som mål at skabe en for eleverne sammenhængende *sproglig læreplan*, der sigter mod at udvikle elevernes flersprogethed. H.J. Krumm definerer *curricular flersprogethed* således:

Curricular i modsætning til additiv flersprogethed betyder at sprogtilbuddene (...) afstemmes systematisk i forhold til hinanden. Ikke alle lærer de samme sprog, og også inden for sprogene kan der lægges forskellige tyngdepunkter, f.eks. med henblik på delfærdigheder. (Krumm, 2005, vores oversættelse).

Krumms synspunkt er, at når elever skal lære mere end ét fremmedsprog, så skal tilegnelsen af de forskellige sprog relateres til hinanden. Dvs., at undervisningen i de enkelte sprog ikke tilrettelægges som ensartede, lineære processer med identiske mål og med *near nativeness* som et mere eller mindre realistisk ideal (= »additiv flersprogethed«). *Curricular flersprogethed* betyder tværtimod, at sprogundervisningen betragtes som en helhed, hvor sprogene bygger på og supplerer hinanden. På denne måde trækker man i videst muligt omfang forbindelseslinjer mellem sprog samt udnytter og overfører viden på tværs af sprog. Elevernes sproglige erfaringer – uanset med hvilke sprog – inddrages i undervisningen, og eleverne skal have mulighed for at udvikle individuelle flersprogethedsprofiler med forskellige kompetencemål, f.eks. i forhold til delfærdighederne læse, lytte, tale og skrive.

I det danske almene gymnasium (STX) er *almen sprogforståelse* et skridt i retning af at skabe sammenhæng mellem forskellige sprog. Men også i undervisningen af enkelte sprog kan sprogene forbindes

tættere med hinanden. I tysk sprogpedagogik anvendes termen *tysk som tertiærprog* (L3), hvormed der sættes fokus på tysk som »følgefremmedsprog« efter 1. fremmedsprog (L2) (Neuner m.fl. 2009). Der er udkommet lærebøger, der sætter tilegnelsen af tysk i relation til andre sprog, især »tysk efter engelsk«, som er en relevant tilgang i mange lande, hvor tysk læres som det andet germanske sprog efter engelsk. I nogle lærebogssystemer lægges der vægt på, at eleverne kommer med flere sprog i bagagen end blot engelsk, f.eks. *Dimensionen* der inddrager både nabosprog, minoritetssprog og migrationsprog (Jenkins m.fl., 2003).

Tager man udgangspunkt i den mest almindelige sprogrækkefølge i Danmark, dansk-engelsk-tysk/fransk, gør eleverne deres første erfaringer med at lære et fremmedsprog i engelskundervisningen. I en integreret sprogdidaktik er det en vigtig opgave for engelskundervisningen at stimulere elevernes motivation og give dem redskaber til at lære flere sprog. I tyskundervisningen er det oplagt at udnytte det tætte slægtskab mellem dansk og tysk ordforråd, men også engelsk spiller en ikke ubetydelig rolle i danske elevers tilegnelse af tysk. Også mellem så forskellige sprog som tyrkisk og tysk kan der være paralleller, som elever udnytter i deres arbejde med sproget (Holmen, 2009).

Integreret sprogdidaktik er således en variant af det kendte didaktiske princip om at bygge på elevernes forudsætninger, men udvikler og anvender det med henblik på flersprogethed som læringsmål for fremmedsprogsundervisningen.

Tidligere start for 2. fremmedsprog

Det ville være betydningsfuldt for udviklingen af flersprogethed, hvis man rykkede starttidspunktet for 2. fremmedsprog frem til 5. klasse, i stedet for som nu i 7. klasse. Med en tidligere start kan man udnytte elevernes glæde og umiddelbare tilgang i forhold til tilegnelsen af et nyt sprog, og med denne fremrykning vil man ligeledes sende et signal til samfundet om, at det at lære sprog er en væsentlig kompetence, der derfor må udvikles tidligt.

Et eksempel på tidlig sprogstart i Danmark findes på Køge Private Realskole, hvor eleverne lærer engelsk, tysk og fransk fra børnehaveklassen. Undervisningen varetages af modersmålstalende og foregår udelukkende på målsproget, selv om eleverne ikke har særlige sproglige forudsætninger – og de deltager glade, motiverede og aktive i en undervisning, der inddrager automatiserede vendinger, billeder, sange og lege som de bærende elementer.¹

Denne tilgang, som også anvendes inden for undervisningen i dansk som andetsprog, kunne med fordel kopieres og danne grundlag for fremmedsprogsundervisningen i 5. klasse. Skal undervisningen udelukkende gennemføres på målsproget (dvs. på tysk eller fransk), kræver det dog, at lærerne er rustede til en sådan form for undervisning, at de besidder de didaktiske værktøjer og de kommunikative strategier, der sætter dem i stand til at gennemføre en sådan undervisning.

I denne sammenhæng kan der skeles til undervisningen i dansk som andetsprog, hvor situationen er den, at eleverne undervises på et sprog, der ikke er deres modersmål. Pauline Gibbons (2002) slår til lyd for, at sprog læres bedst i en meningsfyldt sammenhæng. Børn lærer sprog igennem at anvende sprog samtidig med, at de lærer om sprog, lyder hendes budskab kort fortalt. En god sprogundervisning er en undervisning, der tager udgangspunkt i elevernes viden om verden og viden om sprog. Den har et indhold, som eleverne oplever som relevant og meningsfuldt, og som er nøje tilrettelagt med henblik på elevernes sproglige behov.

Brobyggersprog og delfærdigheder

Et nyt fremmedsprog bygges bedst op gennem arbejde med alle fire færdigheder, lytte-læse og tale-skrive, som gensidigt understøtter hinanden. På dette fundament kan sprogviften siden hen udvides ved at inddrage beslægtede sprog med vægt på receptive færdigheder, en vej til flersprogethed, der ofte fremhæves i den tyske og europæiske didaktiske diskussion. Her henvises bl.a. til den nordiske sprogsituation som en model for *interkomprehension* – indbyrdes forståelse – mellem beslægtede sprog: Hvert af de nordiske sprog kan betragtes som et brobyggersprog i forhold til de øvrige, dvs., at elever ved hjælp af deres kendskab til det danske sprog kan opøve læse- og lytteforståelse af norsk og svensk. I *EuroCom*-projekterne har man ud fra denne tankegang udarbejdet strategier til udvikling af receptive færdigheder mellem beslægtede sprog (Hufeisen & Marx, 2007). Med et dansk udgangspunkt kan man således betragte fransk som et brobyggersprog til spansk og italiensk og dansk som en bro til tysk og nederlandsk.

På gymnasialt niveau og for studerende er det i høj grad relevant at satse på læsefærdigheder mhp. at kunne anvende sprog til faglige formål, også sprog ud over engelsk. For tysks vedkommende er det her igen oplagt at udnytte det nære slægtskab mellem dansk og tysk til at styrke læsefærdigheden af fagligt relevante tekster og til at lægge mere vægt på skriftlighed i kombination med udvikling

af studieteknikker: studierelevant læsning, opgave- og rapportskrivning m.m. Det ville være i tråd med gymnasireformens idé om samspil mellem fagene og lægge op til et udvidet samarbejde mellem sprog- og faglærere.

Sprog og fag – CLIL

Faglærere er *de facto* også sproglærere, jf. sloganet »Alle lærere er sproglærere«. Denne erkendelse er ikke ny f.eks. for faglærere med elever, der har undervisningssproget som andetsprog, og som efterspørger mere viden om, hvordan de bedst takler dette i undervisningen. Behovet melder sig i stigende grad også for det efterhånden betydelige antal lærere, der underviser studerende på et fremmedsprog i engelsksprogede studieprogrammer.

En integreret sprogdidaktik inddrager flere sprog end kun engelsk og forsøger at udvikle forskellige former for integration mellem fag og sprog, hvor forholdet mellem fag og sprog er en del af didaktikken. I europæisk sammenhæng sker det under overskriften CLIL – *Content and Language Integrated Learning* (integreret indholds- og sproglæring) – en overskrift, der dækker over forskellige modeller, som er udviklet under forskellige lokale betingelser. I Tyskland har der siden 60'erne været en tradition for bilingvale fransk-tyske programmer med et interkulturelt sigte, dvs. gensidig forståelse af og indsigt i hinandens levevis; i dag omfatter de også de østeuropæiske nabosprog og minoritetssprog (jf. Krechel, 2005). Ved den dansk-tyske grænse er gymnasieskolerne i Tønder og Niebüll gået sammen om at skabe en Europaklasse med undervisningssprogene dansk, tysk og engelsk, hvor Europaskolen i Karlsruhe har dannet forbillede, også her med et interkulturelt sigte (jf. Pedersen, 2010). Den stigende interesse for CLIL, som understøttes af europæisk sprogpolitik, er udtryk for forsøg på at finde nye veje til at styrke europæernes tilegnelse af flere sprog end engelsk. Man antager, at forældre i stigende grad vil anse skoler, der integrerer flere sprog i undervisningen, som attraktive for deres børn.²

En kort definition på CLIL af Kim Haataja, pionér på feltet i nordisk og europæisk sammenhæng:

CLIL er et overbegreb for integreret sprog- og faglæring.

Det anvendes om uddannelseskontekster, hvor der – ud over fremmedsprogsundervisning – anvendes et andet sprog end elevernes førstesprog som arbejdssprog. (...) CLIL er kendetegnet ved at have et dobbelt didaktisk fokus på sprog og fag. (Haataja, 2010, vores oversættelse).

Der er altså ikke tale om decideret sprogundervisning, men om anvendelse af et fremmedsprog som et redskab i tilegnelsen af et fag. Ønsket med CLIL-undervisningen er, at eleverne gennem det meningsfyldte møde med fremmedsproget bliver motiverede til at arbejde videre med at udvikle sproget, og at de udvikler deres interkulturelle kommunikative kompetence. CLIL-undervisning og dens resultater følges efterhånden også af en del didaktisk forskning med fokus på både det faglige og det sproglige udbytte for eleverne (jf. f.eks. Bonnet og Breidbach, 2004). Som koncept og praksis er CLIL kendt i Norge, Sverige og især Finland. I den danske folkeskole skal dansk anvendes som undervisningssprog i alle fag bortset fra fremmedsprog, medmindre der er tale om forsøg. I gymnasieskolen, hvor CLIL kan bygge på det tværfaglige samspil, er det nærliggende at afprøve CLIL som en vej til at give eleverne erfaring med andet fremmedsprogs anvendelighed til faglige formål og på denne vis styrke sprogenes status i skolen (jf. Dahl Andersen, 2010).

CLIL kan praktiseres mere eller mindre omfattende, fra et eller flere fag, der undervises i på fremmedsproget, til enkelte moduler, der integrerer fag- og sprogundervisning. For lærere, der både underviser i et sprog og et fag, f.eks. tysk og samfundsfag eller tysk og billedkunst, er det en nærliggende mulighed at udarbejde »samlæste« lektioner, når stoffet er oplagt i forhold til integration af sprog og fag. CLIL lægger op til samarbejder mellem sprog- og faglærere og til at inddrage sprogassistenter med det pågældende fremmedsprog som modersmål i undervisningen.

Udfordringen for en integreret sprogdidaktik er at give læreren sprogdidaktisk viden og hjælpemidler i hænde til en undervisning, der ikke har fokus på sproget – således som man har det i sprogundervisningen – men som har fokus på at anvende sprog i en faglig kontekst. Hertil hører f.eks. at kunne analysere den basale sprogbrug i den faglige diskurs og at omsætte den til aktiv sprogbrug, der kan fungere mundtligt i klassen og skriftligt i elevernes arbejder. Det omfatter også den faglige brug af medier – diagrammer, billeder mv. – og det at kunne inddrage dem som støtte for sprogbrug og kommunikation i klassen. Metodisk skal læreren kunne tilrettelægge en undervisning, der ikke er énsproget, dvs., at flere sprog legalt er i spil i en differentieret og successiv udvikling af færdighederne lytte/læse og tale/skrive.

Læreruddannelse

En integreret sprogdidaktik skal grundlægges i læreruddannelsen. Vi forestiller os ikke, at den ophæver de enkelte sprogs forskellige

didaktikker, men at den tværtimod supplerer dem. Lærere er og skal fortsat være uddannet i ét eller to sprog, f.eks. dansk og yderligere et sprog og i disse sprogs didaktik i forhold til de elevgrupper, de møder i deres undervisning. Men i uddannelsen af sproglærere skal der indgå et bredere sprogligt og didaktisk perspektiv, som forbereder læreren til at indgå i samarbejde med andre sproglærere og med faglærere.

Fra sommeren 2010 tilbyder landets professionshøjskoler engelsk som et af grundfagene på linje med dansk, matematik og naturfag. Kommende studerende får dermed mulighed for at udvikle en sproglærersprofil, idet det nu bliver muligt at få en læreruddannelse med linjefag i engelsk og f.eks. tysk og dansk som andetsprog. Med denne baggrund er de bedste betingelser til stede for, at der uddannes sproglærere, der arbejder tæt sammen på tværs af sprogene, og som qua deres sproglige og didaktiske indsigt fungerer som »primus motor« i forhold til samarbejdet mellem sprogfagene og de øvrige fag på skemaet. Disse professionelle sproglærere vil kunne indtage en nøglerolle og være med til at rette opmærksomheden mod vigtigheden af tilegnelsen af flere sprog.

Hvis der kunne etableres et samarbejde sproglærerne imellem, og hvis der på skolerne kunne opnås enighed om anvendelsen af én grammatisk terminologi i forhold til sprogfagene – i vore øjne den latinske – ville dette kunne fungere som en fælles ramme for sprogundervisningen. Man kunne tale om en sproglig »knagerække«, som sprogene kunne hænges op på løbende, når eleverne stiftede bekendtskab med dem. Med en sådan tilgang ville tilegnelsesprocessen lattes betydeligt, ligesom den ville afspejle en forståelse for forskellige sprogs grundstrukturer og dermed skabe en generel, større sproglig indsigt.

En række didaktiske emner er relevante for lærere uanset sprog og undervisningstrin og bør derfor være fælles gods. Hertil hører indsigt i sprogtilegnelse mhp. udvikling af flersprogethed; lærerne skal forberedes på at undervise elever med forskellige sprogbiografier, som har indflydelse på, hvordan de møder og tilegner sig fremmedsprogene. Fælles for lærerne er også, at de har brug for at forholde sig til konsekvenserne af en ny lærerrolle, hvor læreren ikke er ekspert i alle sprog, der anvendes i klassen, men i det eller de sprog, hun underviser i, og i sprogtilegnelsesstrategier generelt.

En væsentlig barriere for en integreret sprogdidaktik er, at uddannelsen til lærer i folkeskolen og gymnasiet foregår i to forskellige verdener. Der er ikke på universiteterne tradition for at inddrage sprogdidaktik i sprogfag, der giver kompetence til at undervise i gymnasieskolen, og de forskningsbaserede kompetencer inden for området er

få. Men der er tegn på, at interessen er der hos de studerende, f.eks. i sprogdidaktiske projekter og specialer. Et samarbejde om sprogdidaktik mellem professionshøjskole og universitet, til en begyndelse f.eks. i form af fælles udviklingsarbejder, kunne styrke sprogdidaktikken i gymnasielærernes uddannelse, øge det gensidige kendskab til skoleform og niveau og dermed bidrage til at skabe en integreret sprogdidaktik, der omfatter begge skoleformer.

Noter

- 1 Bygger på egne iagttagelser af undervisningen (J. v. H-P).
- 2 Jf. Europa-Kommissionen <http://ec.europa.eu/education/languages/language-teaching/doc236—da.htm>

En god engelsksproget introduktion til CLIL findes her <http://www.goethe.de/ges/spa/dos/ifs/enindex.htm>

Litteratur

- Andersen, Anne Dahl (2010): »Om tysk i gymnasiet og 'Content and Language Integrated Learning'«. I Mette Skovgaard Andersen m. fl. (red.): *Tysk nu. Konference om tysk sprog og kultur i offentlighed, forskning og undervisning i Danmark*. KU, RUC, CBS.
- Bonnet, Andreas, Stephan Breidbach (Hrsg.) (2004): *Didaktiken im Dialog. Konzepte des Lehrens und Wege des Lernens im bilingualen Sachfachunterricht*. Frankfurt a. M.: Peter Lang.
- Cenoz, Jasone, Britta Hufeisen, Ulrike Jessner (2008): *Looking beyond Second Language Acquisition. Studies in Tri- and Multilingualism*. Second Impression. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Gibbons, Pauline (2002): *Scaffolding Language Scaffolding Learning – Teaching Second Language Learners in the Mainstream Classroom*. Heinemann.
- Haataja, Kim (2009): »CLIL – Sprache als Vehikel oder ‚Zweiklang im Einklang‘?« I: *Fremdsprache Deutsch*, Heft 40.
- Holmen, Anne (2009): »Sproglig diversitet blandt eleverne i grundskolen – fra problem til potentiale.« I Annette Søndergaard Gregersen (red.): *Sprogfag i forandring. Pædagogik og praksis*. Samfundslitteratur.
- Hufeisen, Britta & Nicole Marx (red.) (2007): *EuroComGerm – Die sieben Siebe: Germanische Sprachen lesen lernen*. Shaker.
- Jenkins, Eva Maria, Roland Fischer, Ursula Hirschfeld, Maria Hinterlehner, Monika Claluna (2003): *Dimensionen. Lernpaket 1/2/3*. Ismaning: Hueber.
- Krechel, Hans-Ludwig (Hrsg.) (2005): *Mehrsprachiger Fachunterricht in Ländern Europas*. Tübingen: Gunter Narr.
- Krumm, Hans Jürgen (2005): »Von der additiven zur curricularen Mehrsprachigkeit: Über die Notwendigkeit der Einbeziehung von Minderheiten-, Migranten- und Nachbarsprachen.« I Britta Hufeisen/Madeline Lutjeharms (red.): *Gesamtsprachencurriculum. Integrierte Sprachendidaktik. Common Curriculum*. Gunter Narr.
- Neuner, Gerhard et al. (2009): *Deutsch als zweite Fremdsprache*. Fernstudien-einheit 26. Goethe-Institut, München. Langenscheidt.
- Pedersen, Karen Margrethe (2010): *Europaklassen Tønder-Niebuß. Rapport om en grænseoverskridende dansk-tysk forsøgsklasse 2003-2006*. Institut for Grænseregionsforskning. Syddansk Universitet.